

ΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ Σ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

Καθαρά Αισθηματική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. Α΄.

Περὶ Αισθηματικῶν ἰδεῶν.

Ζ΄.

Ἡ καθαρά Αἰσθηματικὴ ἐξετάζει τὰς διαβατικὰς ἀρχὰς τοῦ κατ' αἴσθησιν ἀρέσκοντος, καὶ τῶν ἐκ τούτου ποριζομένων αἰσθηματικῶν κρίσεων, ἀνερευνῶσα τῶν πραγμάτων τὰς ιδιότητας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς καθενὸς συνειδήσεως ἐνεργοῦσιν αἰσθηματικὴν εὐαρέστησιν, καὶ ζητοῦσα τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον κάμνουν τοιαύτην προσβολὴν εἰς τὴν ψυχὴν. Τὰς ἐννοίας τῶν ιδιοτήτων τούτων ὀνομάζομεν αἰσθηματικὰς ἰδέας, ἐπειδὴ ὁ Λόγος, ὡς τις εἶναι τῶν ἰδεῶν ἢ δύναμις (Κρητ. ΞΑ'), ἐνεργεῖ κατ' ἰδιαιτέρον τινα τρόπον εἰς τὴν τούτων ἀντίληψιν, καθὼς θέλει φανῆν ἐφεξῆς. Τὰς δὲ ἐπὶ τῶν ἰδεῶν τούτων στηριζομένας κρίσεις ὀνομάζομεν ἐπομένως αἰσθηματικὰς κρίσεις, περὶ τῶν ὁποίων θέλομεν εἰπεῖν τὰ ἄνωγα εἰς χωριστὸν Κεφάλαιον.

Σημειώσεις: Αἰσθηματικαὶ ἰδέαι ὀνομάζονται, καὶ ὅσας γεννᾷ ἢ φαντασία προσπαθοῦσα νὰ παράξῃ κατ' αὐτὰς αἰσθηματικῶς τι ἀρε-

158 ΠΕΡΙ ΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΙΔΕΩΝ.

σχον· ἐπειδὴ ὁμῶς αὐταὶ ἀναφερόμεναι εἰς ἐκεῖνας ἐφαρμόζονται εἰς ἀρε-
στὰ ἀντικείμενα· διὰ τοῦτο δικαίως αἱ μὲν πρῶται ἐνομαζονται πρῶ-
τότυποι αἰσθηματικαὶ εἰδέαι· αἱ δὲ δευτέραι, παράγωγοι.

Η'. Ἐξεύρομεν ἐκ πείρας ὅτι πράγματά τινα μὲς ἀ-
ρέσκουσιν· ἡ δὲ εὐαρέστησις αὕτη μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν καθευὸς
συνειδήσειν· καὶ δὲν εἶναι ἄνθρωπος, ὅστις δὲν τὴν δοκιμάζει
εἰς τὸν ἑαυτοῦ του· οἷόντι, ἐὰν καὶ δὲν ἀρέσκη ὅλους τὸ αὐτὸ,
οἷα τὰς τοῦ ὑποκειμένου καὶ τῆς ἐμπειρίας διαφόρους περιστά-
σεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξήρτηται μὲγα τῆς εὐαρεστήσεως μέρος·
καὶ οἷόντι κάποτε ἐλλείπουσι παντάπασι τὰ εἰς ἀντίληψιν τῆς
εὐαρεστήσεως ἀπαιτούμενα, καθὼς συμβαίνει εἰς τοὺς τυφλοὺς
καὶ κωφοὺς, ἢ μωροὺς, ἢ εἰς τοὺς ὀλοτελῶς ὤμοὺς καὶ πα-
παχυλοὺς τὰς αἰσθήσεις ἀνθρώπους, αἵτινες τέρπονται εἰς μό-
νον ὅσα ὕλικὰ ἀντικείμενα κινουῖσι σφοδρῶς τὰς αἰσθήσεις των·
μ' ὅλον τοῦτο πᾶς ἄρτιος καὶ ὑγιὴς ἄνθρωπος, ἔχων ὀπωσοῦν
γυμνασμένας τὰς ψυχικὰς του δυνάμεις ἀρέσκεται εἰς πράγμα-
τά τινα, χωρὶς νὰ κινήθῃ σφοδρῶς ὑπ' αὐτῶν. Μορφαὶ καὶ
εἰκόνας καὶ ἤχοι καὶ κινήματα διεγείρουσιν τὴν προσοχὴν του,
ἐπειδὴ κυριεύεται ἡ ψυχὴ του ἀπὸ ἡδονῆν τινα ὑψηλοτέραν
παρὰ τὰς παχυλὰς καὶ σαρκικὰς ἡδονὰς.

Θ'. Ὅτι εἶναι φυσικὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ αἰσθηματικὴ
εὐαρέστησις, τὸ βλέπομεν εἰς τὰ παιδία, τὰ ὁποῖα ἀγαπῶσι
καθ' ὑπερβολὴν τὰ παιγνίδια· τὸ βλέπομεν καὶ εἰς ὅλους
τοὺς ἀνθρώπους καὶ πεπαιδευμένους καὶ ἀπαιδευτούς, ὅτι εἶ-
ναι φιλοθεάμονες· ὁ ἀπαιδευτος λαὸς συνωθεῖται εἰς τὰ θεά-
ματα, καὶ ἢ θελῶν εἰσθαι θεριομαχίαι, καὶ παλαιίσματα ἀλεκτό-
ρων, ἢ ἄλλο εὐτελέστερον παρὰ ταῦτα θέαμα· ὅλοι ἀγαπῶσι τὰ
ἄσματα· ὅλοι εὐφραίνονται ἀπὸ τὰ εὐμορμα πράγματα, κα-
θεὶς ἀναλόγως μὲ τὴν τοῦ πνεύματός του ἀσκήσειν. Ἰδὲ πάντα

λοιπὸν ἄνθρωπον ἐνυπάρχει δύναμις, διὰ τῆς ὁποίας αἰσθάνεται τὴν ἀπὸ τὰ ἐκτὸς εὐαρέστησιν.

Γ'. Ἡ δὲ εὐαρέστησις αὕτη ἄλλῶς μὲν ἐνεργεῖ, ὅταν ἐκβαίῃ ἀπὸ τὴν ποιότητα τοῦ πράγματος, καὶ ἄλλως, ὅταν ἀπὸ τὴν ποσότητα. ἔάν, φέρ' εἰπεῖν, παρασταθῇ ἐμπροσθέν σου πεδίας μὲ ἄνθη καὶ πρασιάς σκεπασμένα, καὶ διακεκομμένα ἀπὸ ἐλικοειδῶς ρέοντα καθαρωτάτου ὕδατος ρεῖθρα, καὶ διατρεχομένη ἀπὸ βόσκοντα προβάτων κοπάδια, θέλεις αἰσθάνθῃν ὅτι διετέθης κατ' ἄλλον τρόπον, παρά ἔάν εὕρεθῆς εἰς τοὺς πρόποδας ὄρους, τοῦ ὁποίου αἱ κορυφαὶ φαίνονται, ὅτε ἐγγίζουσιν εἰς τὸν οὐρανόν· ἐκεῖ μὲν θέλεις ἐκφωνήσῃν· ὦ τὲ καλόν! ἐδῶ δὲ, Τὶ ὑψηλόν! ἔάν δυνηθῆς νὰ ὀμιλήσῃς καὶ δὲν διαλυθῇ ἡ αἰσθησίς σου εἰς ἄφωρόν τινα ἕκστασιν· ἡ ιδιότης τοῦ πρώτου ἠνομάζεται κάλλος, καὶ τὸ πρᾶγμα καλόν· ἡ δὲ τοῦ δευτέρου, ὕψος, καὶ αὐτὸ ὑψηλόν.

ΙΑ'. Πρῶται λοιπὸν αἰσθηματικαὶ ιδέαι εἶναι ἡ τοῦ κάλλους καὶ ἡ τοῦ ὕψους· δευτέραι δὲ, ἕσαι ἢ κατὰ βαθμοὺς διαφόρους παριστάνουσι τὸ κάλλος καὶ τὸ ὕψος, ἢ εἶναι σύνθετοι καὶ ἀνάμικτοι ὅπως οὖν ἐκ τῶν δύο, ἢ εἶναι αἱ τούτων ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι, καθὼς ἡ τοῦ αἰσχροῦ καὶ καὶ ταπεινοῦ. Περὶ μιᾶς ἐκάστης θέλομεν ὀμιλήσῃν τὰ θεόντα εἰς τὰ ἐφεξῆς Κεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ Κάλλους.

ΙΒ΄.

Τὸ καλὸν ἀρέσκει· ἀλλὰ καὶ τὸ ἡδύ, καὶ τὸ ὠφέλιμον, καὶ τὸ ἀληθινόν, καὶ τὸ ἀγαθόν ἀρέσκουσιν. Ἐὰν λοιπὸν τὸ καλὸν εἶναι διάφορον παρὰ τὰ ἄλλα εἶδη τῶν εὐαρέστων πραγμάτων· ἀνάγκη πᾶσα καὶ ἡ ἐκ τοῦ καλοῦ εὐαρέστησις νὰ εἶναι διάφορος παρὰ τὴν ἐκ τῶν ἄλλων. Πρὸ πάντων λοιπὸν χρεῖα εἶναι νὰ εὐρώμεν ταύτην τὴν διαφορὰν.

ΙΓ΄. Χαρακτῆρα τοῦ καλοῦ θέτομεν κατὰ τὸ παρὸν τὸ νὰ ἀρέσκη τὰς αἰσθήσεις διὰ τῆς ποιότητός του (Γ΄)· εἰκὼν, ἥτις ἀρέσκει τὴν ὄρασιν, εἶναι καλή· ἤχος, ὅς τις ἀρέσκει τὴν ἀκοήν, εἶναι καλός· ὀσμὴ ἀρέσκουσα τὴν ὀσφρησιν εἶναι καλή. Τούτου τεθέντος, θέλομεν λάβειν εὐκρινεστέραν ἔννοιαν τοῦ καλοῦ ἐξετάζοντες ἐφεξῆς τὰ ἄλλα ἀρεστά.

ΙΔ΄. Ἡ δὲ εἶναι ὅ,τι ἀναπαύει τὰς ὀρμὰς καὶ κλίσεις τοῦ ἀνθρώπου· ἀνάγονται δὲ αὗται εἰς τρεῖς μοῖρας· εἰς τὴν ὀρμὴν καὶ κλίσιν νὰ συντηρῇ ὁ ἄνθρωπος τὸν ἑαυτόν του· εἰς τὴν τῆς προαγωγῆς τοῦ ἰδίου εἶδους· εἰς τὴν τῆς κοινωνίας. Διὰ τῆς πρώτης προσπαθεῖ νὰ συντηρήσῃ ὁ ἄνθρωπος ἑαυτόν τρεφόμενος μὲ ἐξωτερικὰ θρεπτικὰ μέσα, καὶ φυλαττόμενος ἀπὸ τὰς τοῦ καιροῦ ἐπηρεΐας· διὰ τῆς δευτέρας συνάπτεται μὲ τὸ θεῖον πρὸς γέννησιν ὁμοειδῶν του ὄντων· διὰ τῆς τρίτης ζητεῖ νὰ πληκτύνῃ τὴν σφαιρὰν τῶν γνώσεών του συναναστρεφόμενος μὲ

τούς ὀρεῖους του· ἢ ἀνάπαυσις τούτων τῶν ὀρμῶν εἶναι ἢ δυνή· τὸ δὲ ἐναντίον, λύπη ἢ ἄλγος· τὸ ἀναπαῦον ταύτας εἶναι ἢ δὲ καὶ ἀγαπητόν· τὸ δὲ ἐναντίον, ἀηδὲς καὶ μισητόν. Ὅταν λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἐννοήσῃ ἀντικείμενόν τι ἀνάλογον εἰς ἀνάπαυσιν τῆς ὀρμῆς, τότε διεγείρεται εἰς αὐτὸν ἐπιθυμία πρὸς ἀπολαυσίν του· ἢ δὲ ἐπιθυμία ἀπατελεῖ τὴν ἐκ τοῦ ἠδῆος εὐαρέστησιν. Διαφέρει λοιπὸν ἀπὸ τοῦ ἠδῆ ἢ καλλόνῃ, καθότι ἢ εὐαρέστησις τῆς εἶναι ἐλευθέρᾳ ἀπὸ ἐπιθυμίας.

ΙΒ'. Ὁ φέλιμον εἶναι ὅ,τι γίνεται μέσον ἀπολαύσεως τοῦ ἠδῆος· διαφέρει δὲ ἀπὸ τοῦ ἠδῆ· διότι τοῦτο μὲν παρατηρεῖ ἢ τυφλὴ τοῦ ἀνθρώπου ὀρμή· ἐκεῖνο δὲ γνωρίζει ὁ ὀρθὸς λόγος· πολλὰ δὲ πράγματα, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀηδῆ ὄντα, γίνονται μέσα ἀπολαύσεως ἠδῆων. Τὸ ἐναντίον τοῦ ὠφελίμου λέγεται βλαβερόν. Τοιαῦτα δὲ εἶναι φάρμακα, ἀργύριον, ἐξουσία, δόξα κτλ. ὀνομάζονται δὲ καὶ σχετικῶς ἀγαθὰ καὶ κακὰ, ἐπειδὴ καθ' ἑαυτὰ δὲν εἶναι τοιαῦτα. Πρέπει λοιπὸν νὰ κρίνῃ ὁ Λόγος τὸ ὠφέλιμον ἢ βλαβερόν ἀπὸ τὸν σκοπὸν.

Σημειώσεις. Ἐκ πείρας ἐξεύρομεν ὅτι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα εἰς ἕνα μὲν εἶναι ἠδῆ, εἰς ἄλλον δὲ ἀηδὲς· καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ὁ μὲν νομίζει ὠφέλιμον, ἄλλος δὲ βλαβερόν. Συμπεραίνεται ἐκ τούτου, ὅτι εἶναι πολλὰ ἀβέβαιος ἢ περὶ ἠδῆος καὶ ὠφελίμου κρίσις, καὶ πρέπει κατὰ τὰ ὑποκείμενα καὶ τοὺς σκοποὺς των νὰ εἶναι εἰς διαφόρους πολλὰ διαφορῶν. Σημειόνομεν δὲ προσέτι, ὅτι καὶ τὸ καλὸν ἐμπορεῖ νὰ γένη καὶ ἠδῆ καὶ ὠφέλιμον· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, καλὴ εἰκὼν ἐμπορεῖ νὰ φανῇ ἠδεῖα εἰς ἀκέλαστον διατήν· καὶ κάλλος προσώπου ὑπῆρξε σιωπῶσα σύστασις τοῦ ἔχοντος πρὸς τοὺς θεατὰς· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι συμβεβηκός τι εἰς τὸ κάλλος· αὐτὸ δὲ καθ' ἑαυτὸ προσφέρεται εἰς τοὺς γνητίους φίλους του ἐλεύθερον ἀπὸ πάσαν ἐπιθυμίαν. Πρέπει λοιπὸν ἢ ἐκ τοῦ καλοῦ, καθότιοιούτου, εὐαρέστησις νὰ εἶναι διάφορος παρὰ τὴν ἐκ τοῦ ἠδῆος καὶ ὠφελίμου, ἐπειδὴ εὑρίσκεται εἰς τὴν ψυχὴν μας χωρὶς τῆς ἀναφορᾶς καὶ σχέσεως πρὸς τὰς τῶν αἰσθήσεων ἐπιθυμίας.

Ις'. Ἀληθινὸν μὲν εἶναι πᾶν ὅ,τι συμφωνεῖ μὲ τὸ σύστημα τῶν ἐννοιῶν μας καὶ γνώσεων· ἀγαθὸν δὲ, ὅτι συμφωνεῖ μὲ τὸ σύστημα τῶν σπουδῶν μας καὶ πράξεων. Ἀναφέρομεν ὁμιλοῦντες πᾶσαν μὲν γνώσιν μας μερικὴν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ συστήματος ὅλων τῶν γνώσεων· πᾶσαν δὲ πράξιν μερικὴν, εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ συστήματος ὅλων τῶν πράξεων· καὶ ἐκλαμβάνομεν ἐκεῖνο μόνον ἀληθινὸν καὶ ἀγαθόν, τὸ ὅποιον εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι ἐφαρμόζεται εἰς τὸ ὅλον σύστημα· καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἀποδεκτὸν εἰς πάντα λογικὸν καὶ ἀγαθοπροαίρετον ἄνθρωπον (Λογικ. Β'). Ἡ ἐκ τοῦ ἀληθοῦς λοιπὸν καὶ ἀγαθοῦ εὐαρέστησις εἶναι ἡ πληροφῶρῆσις, ἣτι θεωρητικῶς ἢ πρακτικῶς ἀξεταζόμενον ἐκλαμβάνεται κοινῶς ἀφ' ὅλους τοιοῦτον· ἐνῶ ἐξ ἐναντίας ἢ ἐκ τοῦ καλοῦ συμβαίνει καὶ ἀσχετῶς ἀπὸ τὴν πληροφῶρῆσιν ταύτην.

Σημείωσις. Τὸ καλὸν ἐμπορεῖ νὰ εἶναι ἐν ταῦτῳ καὶ ἀληθινὸν καὶ ἀγαθόν· καλόν, φέρ' εἰπεῖν, ποιῆμα, ἢ καλὴ συνομιλία ἐμπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἀληθινὸν καὶ ἀγαθόν· ἀλλὰ οὐκ εἶναι ἀναγκαῖοι οἱ χαρακτηρηστικοὶ οὔτοι, ἐπειδὴ τὸ καλὸν ἐμπορεῖ νὰ ὑπάρχη καὶ χωρὶς τούτων. Τίς φέρ' εἰπεῖν, ἀναγνώσκων τὸν Ὅμηρον ζητεῖ ἂν τὰ λεγόμενα ὑπῆρξαν ἀληθῶς; Ἄς ὑποθέσωμεν, ὅτι οὔτ' Ἀχιλλεῖς· οὔτ' Ὀδυσσεύς, οὔτε πόλεμος Τρωϊκός, ὅλλ' οὔδ' Ἐρως ὑπῆρξε ποτὲ πραγματικῶς· ἀραγε διὰ τοῦτο ἠθέληεν εἰσθαι ἢ ποιῆσις τοῦ Ὀμήρου ὀλιγώτερον καλὴ; Κανεῖς δὲν πιστεῖτε τώρα, ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ Θεοὶ, οὐδ' ὅτι εἶναι ἀγαθὰ τὰ εἰς αὐτοὺς ἀποδιδόμενα παῖσι. Ἀλλ' ὅμως ὁ Ζεὺς τοῦ Ὀμήρου καὶ ὁ Ἀπόλλων, ἢ Ἥρα καὶ ἡ Ἀφροδίτη μ' ὅλα τὰ κακοτήθη παῖσιτων ἀρέσκουσι τὸν ἀναγνώσκοντα. Ἡ ἐκ τοῦ καλοῦ λοιπὸν εὐαρέστησις εἶναι οὐσῶδῶς διάφορος ἀπὸ τὴν ἐκ τοῦ ἀληθοῦς καὶ ἀγαθοῦ, καὶ ὅτι αὕτη μὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν πληροφῶρῆσιν τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς τῶν ἀξίας· ἐκείνη δὲ, ἀπὸ αὐτῶ μόνον τὸ καλὸν τοῦ πράγματος εἶδος.

ΙΖ'. Πῶν εὐαρεστήσεως ἀντικείμενον συνεπιφέρει κέρδος τι εἰς τὸν ἀρεσκόμενον· καὶ πᾶσα λοιπὸν εὐαρέστησις εἶναι ἐπικερδής· ἀλλ' ἐπειδὴ ἢ ἐκ τοῦ καλοῦ εὐαρέστησις εἶναι οὐσῶδῶς διάφορος καὶ ἀπὸ τὴν ἐκ τοῦ ἠδέος, καὶ ἀπὸ τὴν ἐκ

τοῦ ὠφελίμου καὶ ἀπὸ τὴν ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ ἀγαθοῦ (ΙΔ', ΙΕ', ΙΖ'). πρέπει ἄρα καὶ τὸ κέρδος τῆς νὰ εἶναι διάφορον ἀπὸ τὰ κέρδη τῶν ἄλλων εὐαρέστων.

ΙΗ'. Κέρδος ἢ διάφορον ἐν γένει εἶναι ἢ πρὸς ἡμᾶς σχέσις ἀντικειμένου τινός, τὸ ὁποῖον διεγείρει εἰς τὴν ψυχὴν μᾶς κλίσειν εἰς τὸ νὰ μεθέξῃ ἀπ' αὐτοῦ καθ' ὅποιονδήποτε τρόπον, τὸ ἡδῦ καὶ τὸ ὠφέλιμον μᾶς εἶναι ἐπικερδῆ, ἐὰν ἔχωμεν ὄρμᾶς καὶ κλίσεις, ἐκ τῶν ὁποίων γεννῶνται ἐπιθυμίαι. ζητούσαι τὴν ἀνάπαυσίν των, καὶ ἐκ μὲν τοῦ ἡδέος ἀμέσως, ἐκ δὲ τοῦ ὠφελίμου ἐμμέσως ἀναπανόμεναι. τὸ κέρδος τοῦτο εἶναι σωματικόν, τὸ ὁποῖον ἐμφιλοχωρεῖ καὶ εἰς τοὺς ὤμους καὶ κακοήθεις ἀνθρώπους, αἵτινες ἀκολουθοῦσι τὰς ὄρμᾶς καὶ κλίσεις των. Τὸ δὲ ἀληθινὸν καὶ ἀγαθὸν μᾶς εἶναι ἐπικερδῆ, ἐὰν ἔχωμεν νοῦν καὶ Λόγον, διὰ τοῦ ὁποίου κρίνομεν τὰ καθολικὴν ἔχοντα δύναμιν ἢ θεωρητικῶς ἢ πρακτικῶς. Τὸ κέρδος τοῦτο εἶναι νοητὸν ἢ λογικόν, καὶ τὸ γνωρίζουν μόνον οἱ πεπαιδευμένοι καὶ ἀγαθοί.

ΙΘ'. Καθὼς δὲ ὁ ἀπαιδεύτος ἀνθρώπος, ἐὰν δὲν εἶναι παντάπασι διεφθαρμένος, τιμᾶ τὸ ἀληθινὸν καὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ δὲν ἀγαπᾷ τὸ ψεῦδος καὶ τὸ κακὸν κατ' ἄλλον τρόπον, εἰ μὴ ὡς μέσα τοῦ ἡδέος καὶ τοῦ ὠφελίμου. οὕτω καὶ ὁ πεπαιδευμένος καὶ χρηστοθήτης ἀναγκάζεται νὰ στέργῃ τὸ ἡδῦ καὶ τὸ ὠφέλιμον, ἂν ἔσῃ καθ' ἑαυτὰ, ἀλλ' ὡς μέσα καὶ τῆς σωματικῆς του συντηρήσεως.

Κ'. Ἐπειδὴ ἢ ἐκ τοῦ καλοῦ, καθὼς τοιούτου, εὐαρέστησι δὲν γεννᾶται οὔτε ἐξ ἐπιθυμιῶν (ΙΕ'. Σημ.), οὔτε ἐκ τῆς πληροφορίας τῆς θεωρητικῆς ἢ πρακτικῆς ἀξίας του (ΙΖ'). διὰ τοῦτο εἰς τὸ καλόν, καθὼς τοιούτου, δὲν ἐνυπάρχει οὔτε

σωματικόν, οὔτε νοητὸν κέρδος (ΙΗ'). Τὸ κέρδος λοιπὸν τοῦ καλοῦ πρέπει νὰ εἴναι τι τρίτον.

ΚΑ'. Εἰς ὅλα τὰ ἀρεστὰ πράγματα διακρίνεται ὕλη καὶ εἶδος· διὰ τοῦτο καὶ ἡ εὐαρεστέτης καὶ τὸ κέρδος διαιροῦνται εἰς ὕλικὰ καὶ εἰδικά. Ἐὰν κέρδη τοῦ ἡδέος εἶναι ὕλικά· διότι ἐκ τοῦ ἡδέος ψυχῆτος, φέρ' εἰπεῖν, καὶ τοῦ εὐώδους ἄνθους ἢ ὕλη κινεῖ καὶ τέρπει τὰ αἰσθητηριάμας· καὶ τὰ κέρδη τοῦ ὠφέλιμου· διότι χρυσοῦ τμήμα εἶναι ὠφέλιμον καὶ μᾶς εἶναι ἐπικερδῆς διὰ τὴν ὕλην του· καὶ τὰ κέρδη τοῦ ἀληθινοῦ· διότι εἰς ἐπιστημονικὸν θεώρημα, ἢ περιγραφὴν, ἢ διήγησιν ἢ ψυχήμας λαμβάνει κέρδος ἀπὸ τὰ ἐκδηλούμενα πράγματα, ἢ ἡγουν ἀπὸ τὴν ὕλην· καὶ τὰ κέρδη τοῦ ἀγαθοῦ· διότι μᾶς εἶναι ἐπικερδῆς αὐτὰ τὰ πραττόμενα ἔργα, ἢγουν ἢ ὕλη.

ΚΒ'. Τὰ δὲ κέρδη τοῦ καλοῦ εἶναι μόνον εἰδικά· διότι μᾶς εἶναι ἐπικερδῆς τὸ καλὸν εἶδος τοῦ πράγματος ἄσχετον ἀπὸ τὴν ὕλην. Ἄλλ' ἐμπορεῖ τὸ εἰδικὸν τοῦτο κέρδος νὰ συμπίσῃ καὶ μὲ καθὲν ἀπὸ τὰ ὕλικά· οὕτως εἶναι ὀπωρικόν τι καὶ καλόν· καὶ χρυσοῦ τμήμα ὠφέλιμον καὶ καλῶς ἐπεξειογασμένον· καὶ θεώρημα ἐπιστημονικὸν ἀληθινόν· καὶ γλαφυρῶς ἐκφρασμένον· καὶ ἀγαθὴ πράξις ἐνεργουμένη μετὰ χάριτος· ὅλα ταῦτα ἔχουν καὶ ὕλικὸν καὶ εἰδικὸν κέρδος· καὶ ἀπ' ὅλα ἐμπορεῖ νὰ ἐλλείψῃ τὸ πρῶτον χωρὶς νὰ ἐλλείψῃ τὸ δεύτερον· οἶον, ὀπώρα, ἢ ἄνθος τεχνικόν· καλόν τι σκεῦος, φαινόμενον χρυσοῦν καὶ ὄν κίβδηλον· διήγησις γλαφυρὰ ψεύδη συνυφαίνουσα· κακία ἐνδεδυμένη τὸν καλὸν πέπλον τῆς ἀρετῆς. Ἐκὶ πάλιν ὅλα ἐμποροῦν νὰ φανοῦν μὲ τὸ ὕλικὸν κέρδος, γυμνα παντάπασι καὶ στερημένα τὸ εἰδικόν.

ΚΓ'. Τὸ ὕλικὸν ἐμπορεῖ νὰ διακριθῇ ἀπὸ τὸ εἰδικόν κέρδος καὶ οὕτως· ἐκεῖνο μὲν προηγείται τῆς εὐαρεστέτης

ε ἡγούμενον μέρος αἰτιολογικῆς προτάσεως· τοῦτο δὲ, ἔπει-
αι· ἡγουν, ἐπειδὴ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ὠφέλιμον καὶ τὸ ἀληθινὸν
καὶ τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἐπικερδῆ, τὰ μὲν εἰς τὰς αἰσθήσεις, τὰ
ἰὲ εἰς τὸν νοῦν· διὰ τοῦτο ἀρέσκουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον· καὶ,
πειδὴ τὸ καλὸν ἀρέσκει, διὰ τοῦτο εἶναι ἐπικερδές· φανερόν
δὲ εἶναι, ὅτι πᾶν μὲν καλὸν εἶναι ἐπικερδές, πᾶν δὲ ἐπικερ-
δές οὐκ εἶναι καὶ καλόν· καὶ τὸ μὲν καλὸν γεννᾷ τὸ κέρδος·
τὰ δὲ ἄλλα ἀρέστὰ γεννῶνται ὑπὸ τοῦ κέρδους.

ΚΔ. Ἐντεῦθεν πορίζεται ὁ ἐφεξῆς προσηγητικὸς ὀρισ-
μός. Καλὸν εἶναι πᾶν ὅ,τι ἀρέσκει διὰ μόνον τὸ εἶδος τοῦ·
ἢ, Κάλλος εἶναι ἡ πράγματός τινος ιδιότης, διὰ τῆς ὁποίας
προξενεῖ εἰς τὸν παρατηρητὴν τερπνὸν αἴσθημα ἐκ μόνης
τῆς μορφῆς του· λέγω δὲ προσηγητικὸς, ἐπειδὴ δι' αὐτοῦ
ἀκόμη δὲν ἐξηγεῖται ἱκανῶς ἡ τοῦ κάλλους ἰδέα, ἀλλὰ δεί-
χεται μόνον ἡ οὐδὸς, διὰ τῆς ὁποίας θέλομεν φθάσειν εἰς τὸν
ἀκριβέστερον ὀρισμὸν.

ΚΕ. Ἐὰν τὸ καλὸν ἀρέσκη διὰ μόνου τοῦ εἶδους (ΚΔ.),
πρέπει νὰ εὑρίσκηται εἰς αὐτὸ κάποια σκοπιμότης διὰ τὸν πα-
ρατηροῦντα· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἀναγκαῖον, ὅταν ἀντιλαμ-
βανώμεθα τι καλόν, νὰ ἐννοῶμεν προσδιωρισμένον σκοπὸν,
διὰ τὸν ὁποῖον ἔγεινε καλὸν καὶ μᾶς ἀρέσκει· διὰ τοῦτο ἡ
ἐκ τοῦ εἶδους φαινομένη σκοπιμότης, ἥτις ἀρέσκει ἐκ τοῦ κα-
λοῦ, εἶναι γενικὴ καὶ ἀπροσδιόριστος. Ἐὰν δὲ πρᾶγματις τινός
τὸ εἶδος ἐμορφώθη ἀναγκαίως δι' ἕνα τινα φανερόν καὶ προσ-
διωρισμένον σκοπὸν· τὸ κάλλος του εἶναι κατὰ συμβεβηκὸς,
καὶ τὸ πρᾶγμα θεωρεῖται ὄχι ὡς καθ' ἑαυτὸ καλόν, ἀλλ' ὡς
καλλυνθὲν διὰ τοῦτου καὶ μόνου τὸν σκοπὸν· τότε τοῦ κάλ-
λους ἡ εὐαρέστησις ἐκβαίνει ἀπὸ τὴν ἔννοιαν σκοποῦ τινος
προσδιωρισμένου. Τοῦ κάλλους λοιπὸν τὸ μὲν εἶναι ἐλεῖν

Ξερον καὶ οὐσιώδες· τὸ δὲ προσδεδωρισμένου καὶ ἐπουσιώδες· καὶ τοῦ καλοῦ· τὸ μὲν εἶναι ἀπόλυτον· τὸ δὲ, σχετικόν.

Σημείωσις. Ὅτι φαίνεται ἄσκοπον, δὲν δύναται νὰ εἶναι καλόν, οὐδὲ νὰ ἀρέσκει. Τερατώδες σῶμα ζώου, ἢ κεκλιμένον οἰκοδόμημα καὶ κινδυνεῖον νὰ πέσῃ, μ' ἔλον ὅτι ἢ τοῦ ἀνθρώπου περιέργεια ζητεῖ νὰ τὰ γνωρίσῃ, ὡς πληθύνοντα τὰς γνώσεις του· ἀλλὰ δὲν διεγείρουν τὴν εὐαρίστησίν του, ἐπειδὴ δὲν φαίνεται σκοπὸς εἰς αὐτὰ· ἀνάγκη λοιπὸν εἶναι νὰ ἔχῃ τὸ κάλλος τὴν ἐπιράνεια καὶ τῆς σκοπιμότητος. Τὸ καλὸν ἔρωσ ἀρέσκει καὶ χωρὶς νὰ ζητήσωμεν τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον ἐμορφώθη οὕτω, καὶ ὄχι ἄλλως. Πεδιάδες, ἀνθή, ὀπώραι, ζωὰ ἐμποροῦν νὰ εἶναι καλὰ καὶ νὰ ἀρέσκωσι, χωρὶς νὰ ἐννοῶμεν διωρισμένον τινα σκοπὸν τῆς διαμορφώσεώς των, καὶ ἀπὸ τὴν φύσιν ἐμορφώθησαν, καὶ ἀπὸ τὴν τεχνην· διότι ἀρέσκουσι καὶ χωρὶς τὴν ἐννοίαν ταύτην. Τίς ἐρωτᾷ, ὅταν τοῦ ἀρέσκει ποιῆμα ἢ ὕμνος ἢ δράμα, νὰ μάθῃ τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον τὰ διειργώσαν οὕτως οἱ τεχνῖται, εἴαν καὶ παρατηρῇ γενικῶς εἰς αὐτὰ σκοπιμότητα; Τοιαῦτα πράγματα, αἰσθηματικῶς θεωρούμενα, εἶναι κατ' ἐαυτὰ καλὰ, καὶ ἔχουσιν ἀπόλυτον τὴν ἀξίαν· τὸ κάλλος των εἶναι ἐλευθερὸν ἀπὸ ξένους εἰς τὴν αἰσθηματικὴν εὐαρίστησιν σκοπούς· εἶναι ἀνύπαρκτον καὶ οὐσιώδες. Ἀλλ' ἐμπορεῖ νὰ εὐριθῆ κάλλος εἰς πρᾶγμα, τοῦ ὁποῖου τὸ εἶδος εἶναι προσδωρισμένον ἐκ σκοποῦ τινος φανεροῦ καὶ ὁμολογουμένου· οἶκος, φέρ' εἰπεῖν, ἐπιπλόν, νόμισμα, καὶ τοιαῦτα ἄλλα ἔχουσιν ὁμολογουμένον σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον μορφώνονται οὕτως· ἀλλὰ καλλίνονται διὰ τῆς τέχνης, ὥστε νὰ ἀρέσκωσι. Τοιαῦτα καλὰ, αἰσθηματικῶς θεωρούμενα, δὲν εἶναι οὐσιώδη, ἀλλ' ἔγειναι διὰ σκοπὸν ἄλλον, διὰ τὸν ὁποῖον ἔλαβον καὶ τὸ εἶδος τοῦτο· τὸ κάλλος των εἶναι ἐπουσιώδες, καὶ ἢ ἀξία των σχετικὴ· διέτι θεωροῦμεν πρῶτον τὸν σκοπὸν των μερικῶς καὶ ὄχι καθόλου, ὅταν κρίνωμεν τὸ κάλλος των.

Κς'. Πᾶν ὅ,τι ἀρέσκει διὰ τὸ εἶδος του, πρέπει νὰ εἶναι ἐποπτὸν ἢ αἰσθητὸν. Ἐπειδὴ δὲ ἢ αἰσθησις εἶναι ἢ ἐσωτερικὴ ἢ ἐξωτερικὴ· πᾶν ἄρα καλὸν πρέπει νὰ εἶναι αἰσθητὸν ἢ διὰ τῆς ἐξωτερικῆς ἢ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς αἰσθήσεως.

Κζ'. Ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ τῆς ἐξωτερικῆς αἰσθήσεως εἰς μόνον τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀκουστὰ ἀποδίδεται κυρίως τὸ κάλλος· διότι διὰ μὲν τῆς ὀράσεως παριστάνονται τὰ καλὰ εἶδη τῶν

πραγμάτων· εἰς δὲ τὴν ἀκοὴν ἢ ἔννοσις καὶ σύνθεσις τῶν τό-
νων κάμνει τὸ ἀκουστὸν νὰ λάβῃ μορφήν καὶ εἶδος καὶ νὰ
γείνη ἀντικείμενον αἰσθηματικῆς εὐαρεστικῆς· διὰ δὲ τῆς
γεύσεως καὶ ἀφῆς καὶ ὀσφρητικῆς τὰ παρατηρούμενα ἀρέσκουσι
μόνον διὰ τὴν ὑλικὴν αὐτῶν προσβολήν· ὅτι δὲ ἐνεργεῖ με-
τὴν ὑλην, δὲν ἀνήκει εἰς τῶν καλῶν τὴν μοῖραν· καὶ ὑλικῶς
μὲν ἐνεργοῦν καὶ ἡ ὄρασις καὶ ἡ ἀκοή, ἐπειδὴ ἐκ μὲν τοῦ
ὄρατος ἐκβάλλουσι διάφορα φωτὸς μέρη καὶ προσβάλλουσι εἰς
τὸν ὀφθαλμὸν, ἐκ δὲ τοῦ ἀκουστοῦ ἐκπέμπεται κυματισμὸς
ἀέρος καὶ προσβάλλει εἰς τὴν ἀκοήν (Ἐμπ. Ψυχ. ΠΔ', ΠΕ').
ἀλλ' ὁμοίως παριστάνουσιν εἰς τὴν ψυχὴν τὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ
εἶδους ἔννοιαν.

ΚΗ'. Τὰ τῆς ἐσωτερικῆς αἰσθήσεως ἀντικείμενα ἢ εἶναι
ἔννοιαι, ὅποια εἶναι τὰ ἔργα τῆς φαντασίας· ἢ διαθέσεις τινές,
οἷον ἀγάπη, μῖσος, φόβος, θελήσεις διάφοραι· ὅλα δὲ ταῦτα
ἐμφανίζονται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αἰσθησιν μέρος μὲν ἐξ ἀφορ-
μῆς τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, μέρος δὲ ἀπὸ ἰδίων τῆς ψυ-
χῆς ἐνέργειαν· ἀλλὰ διὰ νὰ διεγείρωσι τὴν τοῦ καλοῦ εὐαρέ-
στησιν, πρέπει νὰ συντεθῶσι καὶ νὰ ἐκτεθῶσιν οὕτως, ὥστε
τὸ εἶδος τῆς συνθέσεως καὶ τῆς ἐκθέσεως νὰ προξενῇ εὐφρό-
συνου αἰσθημα· καὶ ἡ μὲν σύνθεσις εἶναι πάλιν ἐσωτερικὴ·
ἡ δὲ ἐκθεσις, ἐξωτερικὴ, ἐπειδὴ γίνεται δι' ὀρατῶν τινῶν ἢ
ἀκουστῶν σημείων, ἢ γούν σχημάτων, κινήματων, ἐνάρθρων
καὶ ἀνάρθρων φωνῶν· προσπίπτοντα δὲ ταῦτα εἰς τὴν ἐξωτε-
ρικὴν αἰσθησιν διεγείρουσι πάλιν τὴν ἐσωτερικὴν, καὶ γίνου-
ται πηγαὶ νέων εὐαρεστικῶν. Τοιαῦτα εἶναι ποιήματα, ᾄ-
σματα, χοροὶ, λόγοι κτλ.

ΚΘ'. Τὸ καλὸν λοιπὸν εἶναι ἢ ἐσωτερικὸν ἢ ἐξωτερικὸν·
καὶ τοῦτο μὲν ἀποδίδεται εἰς ἀντικείμενα τῆς ἐξωτερικῆς αἰ-

σθησεως, ἢ καθ' ἑαυτὸ, ἢ θεωρούμενον ὡς σημεῖον τῆς ἐσωτερικῆς· ἐκεῖνο δὲ, εἰς ἀντικείμενα τῆς ἐσωτερικῆς (ΚΙΣ', ΚΖ'). καὶ τὰ δύο εἶναι καλὰ, εἰάν διεγείρωσιν εἰδικὴν εὐαρέστησιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παρατηροῦντος.

Σημειώσεις. Σημειούμεν δι' ἐνταῦθα, ἔτι τὰ καλὰ τῆς ἐξωτερικῆς αἰσθησεως ἀντικείμενα, διὰ τοῦτο κυρίως δύναται νὰ ἐνεργήσωσιν εὐαρέστησιν, διότι διεγείρουσιν ἐν ταυτῷ καὶ ἐσωτερικόν τι εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παρατηροῦντος· ἀνδρίας, φέρ' εἰπεῖν, ἢ εἰκόν, ἢ συμφωνία μουσικῆ, ἢ ἔργασις, ἢ κῆπος δὲν προξενοῦν χωριστὴν τινα εὐαρέστησιν, χωρὶς νὰ ἀναγγέλλωσιν εἰς τὴν ψυχὴν κῆποιαν ὑψηλοτέραν ἔννοιαν. Τὸ ἐσωτερικὸν λοιπὸν κάλλος εἶναι κυρίως βᾶσις τοῦ ἐξωτερικοῦ, εἰάν καὶ ταῦτο δέη τὴν ἐγγυτάτην καὶ ἄμεσον ἀφορμὴν εἰς μόρφωσιν τῆς αἰσθησεως, ἐνῶ τὴν κἀμνει δεκτικὴν τοῦ ὑψηλοτέρου, καὶ τὴν ἀνοίγει τρόπον τινα εἰς ὑποδοχὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ κάλλους. "Οσοι δὲ, στερημένοι τὴν ἐσωτερικὴν αἰσθησιν, κρίνουσιν ἐξωτερικῶς μόνον τὰ καλὰ, τὰ ἀγαθὰ εἶχε ὡς καλὰ, ἀλλ' ὡς πῦρα, διὰ τῶν ὁποίων προσπαθοῦν νὰ γαρφαλισοῦσι τὰ αἰσθητήριά των. Καὶ τὸ μὲν ἐξωτερικὸν καλὸν ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῆ καὶ σωματικόν, ἐπειδὴ στρέφεται εἰς τὰς ὁρατάς καὶ ἀκουστάς τῶν σωμάτων ιδιότητας· τὸ δὲ ἐσωτερικόν, καὶ ψυχικόν, ἐπειδὴ καταλαμβάνεται διὰ τῆς ἐσωτερικῆς τῆς ψυχῆς ἐνεργείας· ὀνομάζεται δὲ καὶ τὴ ψυχὴ καλὴ, εἰάν γεννᾷ τὰ καλὰ ἢ τὰ κρίνη ἔρθως. Ψυχικὸν δὲ καλὸν ὠνύματα τινὲς καὶ τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' ἡμεῖς ἐδείξαμεν τὴν οὐσιώδη αὐτοῦ πρὸς τὸ καλὸν διαφορὰν (ΙΣ').

Λ'. Ἡ Αἰσθηματικὴ εὐαρέστησις καὶ τὸ κέρδος τὸ ἐκ τοῦ καλοῦ συγγενεῦσι ἀφ' ἑνὸς μέρους μὲ τὰ αἰσθητά· ἀπ' ἄλλου δὲ μὲ τὰ νοητά, καὶ κεῖται μεταξὺ τῶν δύο ὡς σύνθετος ἢ συσπτικὸν μέρος· διότι εἰάν μὲν κρίνωνται καλὰ τὰ ἐξωτερικῶς ἢ ἐσωτερικῶς αἰσθητά, ἢ εὐαρέστησις συγγενεῦσι μὲ τὰ αἰσθητά· ἐπειδὴ δὲ τοιαῦτα ἀντικείμενα κρίνονται καλὰ διὰ μόνου τοῦ εἶδος των (ΚΗ'), καὶ τὸ ἐσωτερικὸν ἢ ψυχικὸν κάλλος εἶναι βᾶσις τοῦ ἐξωτερικοῦ ἢ σωματικοῦ· διὰ τοῦτο ἢ τοῦ καλοῦ εὐαρέστησις καὶ τὸ κέρδος ἐξυφύονται ὑπὲρ τὰ αἰσθητά, καὶ πλησιάζουσιν εἰς τὰ

νοητὰ, ἤγουν τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀγα-
θότητα (ΙΗ'. ΚΑ').

ΛΑ'. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἀγαθότης εἶναι ἰδέαι-
τοῦ Λόγου, διὰ τὰ γείνωσεν αἰσθηταί, ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐνδυ-
θῶσι σωματικόν τι κάλυμμα. Τὸ κάλλος λοιπὸν, ἡ τέλειοτάτη
μορφή ἀφ' ὅσας δύναται νὰ προσλάβῃ καὶ νὰ φανῇ τὸ νοητὸν,
μᾶς εἰκονίζει τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀγαθότητα, πράγματα
ἀπόλυτα καὶ ἰδανικά, τὰ ὁποῖα, καθὼ τοιαῦτα, δὲν δύνανται
νὰ φανῶσιν· εἰς τὸ καλὸν ἐμφαίνεται σωματικὸν τρόπον
τινα τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀληθινόν. Διὰ τοῦτο αἰσθανόμεθα,
ὅτι ἐλκυσόμεθα ἰσχυρῶς ἀπὸ τὸ καλόν, καὶ κλίνομεν εἰς τὸ νὰ
θεωρῶμεν τὸ κάλλος τοῦ ἀνθρώπου, ὡς σημεῖον εὐλικρινείας καὶ
ἀθωότητος καὶ ἀληθείας καὶ σοφίας· καὶ νὰ ἀγαπῶμεν τὸν καλὸν
ὑπὲρ τοὺς ἄλλους, ὅσοι δὲν ἐπλάσθησαν καλοὶ ἀπὸ τὴν φύσιν·
διὰ τοῦτο ἡ τέχνη, ὅταν θέλῃ νὰ παραστήσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ
τὴν ἀγαθότητα, καταφεύγει εἰς τὴν καλλονὴν καὶ τὴν μεταχειρί-
ζεται τύπον καὶ εἰκόνα καὶ μόρφωμα ἐκείνων· αὕτη ἡ συγγένεια
τοῦ καλοῦ πρὸς τε τὰ αἰσθητὰ καὶ πρὸς τὰ νοητὰ ἔδωκεν ἀφ-
ορμὴν εἰς τὴν παλαιάν ἡμῶν γλῶσσαν νὰ ὀνομάζῃ καλὰ πο-
τὲ μὲν τὰ ἡδέα καὶ ὠφέλιμα, ποτὲ δὲ τὰ ἀγαθὰ, καὶ νὰ συν-
θέσῃ λέξιν τὴν καλοκαγαθίαν, καὶ νὰ τάττῃ ἐκ παραλ-
λήλου τὰ καλὰ καγαθὰ· ἀλλ' ἔργον τοῦ φιλοσοφοῦντος εἶναι
νὰ διακρίνῃ ἀπ' ἀλλήλων τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλόν.

ΛΒ'. Ἐπειδὴ ἡ τοῦ καλοῦ αἰσθησις, συγγενεύουσα
πρὸς τὰ νοητὰ (ΛΑ'), ὑψώνει τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὸν αἰσθητὸν
κόσμον, ὅπου τὰ πάντα εἶναι περιορισμένα, εἰς τὸν νοη-
τὸν, τὸν ὁποῖον θεωρεῖ ὁ Λόγος ὡς ἄπειρον ἄθροισμα
τῶν ὄντων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀποδίδονται αἱ ἰδέαι του· διὰ
τοῦτο τὸ καλὸν ἐμπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ὅτι εἶναι τὸ διὰ τῆς

μορφῆς του διεγείρου τον θεατὴν νὰ ὑποθεωρῇ ἀμυδρῶς τὸ ἄπειρον εἰς τὸ πεπερασμένον, καὶ ἐκ τούτου προξενῶν εἰς αὐτὸν εὐαρέστησιν· καὶ τὸ κάλλος, ὅτι εἶναι πράγματος ιδιότης, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεμφάνεται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παρατηροῦντος εἰκασία τοῦ ἀπείρου εἰς τὸ πεπερασμένον· καὶ διὰ τοῦτο ἐνδιεγείρει εὐφροσύνην αἴσθημα (ΚΔ').

ΛΓ'. Ἡ ψυχὴ μεταβαίνει οὕτως εἰς ἰδανικὴν τινα κατάστασιν· ἡ δὲ μετάβασις αὕτη ὀνομάζεται ἀγαλλίασις· διότι τὸ καλόν, ὅταν μᾶς ἐξιστῇ ἀπὸ τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ὅπου εἶναι τὰ πάντα ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ περιορισμένα καὶ μᾶς ἐμβάλλει εἰς τοῦ νοητοῦ τὴν εἰκασίαν, μᾶς προξενεῖ χαρὰν ἀσύγκριτον μὲ πᾶσαν ἄλλην· ἡ δὲ ἀγαλλίασις αὕτη συνήθως εἶναι σιωπηλὴ καὶ ἄφωνος, ἐπειδὴ ὅ,τι αἰσθανόμεθα καὶ νοοῦμεν παρατηροῦντες τὸ κάλλος, εἶναι ἀνεκφράστον· μόνον δὲ μὲ διακεκομμένας καὶ συγκεχυμένας τινὰς ἐκφωνήσεις ἀναπύεται ἡ ψυχὴ μας· εὐρίσκεται λοιπὸν εἰς τὸ καλὸν ἀπόρρητόν τι καὶ μυστηριώδες· καὶ ἀφ' ὅ,τι παρατηροῦμεν συμπεραίνομεν τι ὑψηλότερον· καὶ εἰς τοῦτο περιέχεται ἡ τοῦ ἀπείρου εἰς τὸ πεπερασμένον ὑπεικασία καὶ ὑποθεωρία.

ΛΔ'. Τὸ καλὸν ἔχει τῆσδε σχέσιν πρὸς τὰς ψυχικὰς ἡμῶν δυνάμεις, ὥστε παρατηρούμενον ἀπασχολεῖ καὶ τὴν φαντασίαν καὶ τὸ νοῦν μὲ εὐκόλον τινα καὶ τακτικὸν τρόπον· ἡ δὲ ἀσχολία αὕτη εἶναι ἐλευθέρα μὲν, σύμφωνος δὲ πρὸς τὸν νοῦν παρὰ τῆς φαντασίας· διότι νοῦς καὶ φαντασία ἐνεργοῦσιν ἐντάμα καὶ συμφώνως καὶ ὅταν μανθάνωμεν τὰς ἐπιστήμας, ἢ ὅποιονδήποτε ἐξωτερικὸν ἀντικείμενον· ἀλλ' ἡ ἀρμονία καὶ συμφωνία αὕτη εἶναι προσταγμένη ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ νόμου, εἰς τοῦς ὁποίους ὑπόκεινται καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ φαντασία νὰ ἐξετάζωσι τὰ προκείμενα· εἰς δὲ τὴν ἀντάληψιν

καλοῦ τινος ἀντικειμένου, ἐνθεν μὲν ἀναπύεται ὁ νοῦς κατὰ νοῶν σκόπιμόν τι εἶδος (ΚΕ'), ἐνθεν δὲ ἐλευθερώνεται ἡ φαντασία (διὰ τῆς ἰδανικῆς τῆς ψυχῆς καταστάσεως, καὶ διὰ τῆς εἰκασίας τοῦ ἀπειροῦ εἰς τὸ πεπερασμένον) ἀπὸ τὴν ἀνάγκην, ἥτις τὴν ἐδέσμευεν εἰς μὴν τὴν γνῶσιν τοῦ προκειμένου. ὣστε νομίζει τὸ καλὸν γέννημα τῆς ἰδίας τῆς ἐνεργείας. ἤγουν πρᾶγμα πλῆρὸν ὑπ' αὐτῆς δι' αὐτὴν ταύτην, διὰ τὴν δῶσθαι ἐλεύθερον δρόμον τὴν διατρέξῃ εἰς τὸ ἄπειρον. παίζει λοιπὸν ἡ φαντασία πρὸς τὸν νοῦν ἐλευθέρως καὶ συμφώνως μὲ αὐτόν.

ΛΕ'. Ἀρέσκει δὲ τὸ καλὸν τὴν ψυχὴν, ἐπειδὴ ἐνδυναμίζει τὴν συνέδησιν τῆς ἐλευθέρας καὶ ἀρμονικῆς ἐνεργείας τῶν δυνάμεων νοῦς καὶ φαντασίας, καὶ οὕτως ἐπιτείνει τὴν αἴσθησιν τῆς ζωῆς. διότι ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ὅτι ζῆ, ἐφ' ὅσον αἰσθάνεται ὅτι ἐνεργεῖ. ὅταν διακοπῇ τὸ δεύτερον, (καθὼς συμβαίνει εἰς βαθὺν ὕπνόν, ἢ λειποθυμίαν, ἢ ἀσφυξίαν) διακόπτεται καὶ τὸ πρῶτον. γνωρίζομεν δὲ ὅτι ἐνεργοῦμεν, ὅταν ἀσχολώμεθα, ἤγουν βάλλωμεν εἰς κίνησιν ἐξωτερικὴν ἢ ἐσωτερικὴν τὰς δυνάμεις μας. ἐνεργοῦντες δὲ, μαυθάνομεν καὶ ὅτι ἔχομεν δυνάμεις. Πᾶτα δὲ ἀσχολία εἶναι ἢ παιδιὰ, ἢ εὐθυμία, ἢ πικραίνει τὴν αἴσθησιν τῆς ζωῆς. ἢ δὲ παιδιὰ μὲ εὐθυμίαν, ἢτις γλυκύνει καὶ ἐπιτείνει τὴν ἀξίαν τῆς ζωῆς. Ἀντίλαμβανόμενοι λοιπὸν καλόν τι ἀντικείμενον ἀπασχολοῦμεν τὴν ψυχὴν μας εἰς παιδιάν, ἢτις ζῶνται τὸ πνεῦμα, καὶ ἐπιτείνει γλυκύτατα τὴν ζωὴν, καὶ μᾶς κἀμνεὶ τὴν προεικάζωμεν ζωήν τινα ὑψηλοτέραν παρὰ τὴν αἰσθητήν. Ταῦτα μὲν συμβαίνουσιν εἰς καθένα ἐκ πείρας. ἀλλὰ δὲν δύναται καθείς

νὰ τὰ ἀναπτύξη, πλὴν ὅς τις ἔμαθε νὰ συλλογίζεται ὀρθῶς, καὶ νὰ παρατηρῇ τὰς διαφορὰς ἑαυτοῦ καταστάσεις.

ΛΣ'. Ἐκ δὲ πάντων τούτων συνάγεται ὁ ἐφεξῆς τέλειος ὀρισμός. Καλὸν εἶναι ὅ,τι διὰ τοῦ εἶδους ἀπασχολεῖ τὴν φαντασίαν καὶ τὸν νοῦν τοῦ θεωροῦ μὲ τρόπον εὐκόλον καὶ ἁρμονικὸν καὶ εὐάρεστον· ἢ, Κάλλος εἶναι ἡ πράγματος ιδιότης, κατὰ τὴν ὁποίαν βάλλει διὰ τοῦ εἶδους τὴν φαντασίαν εἰς ἐλευθέραν καὶ πρὸς τὸν νοῦν σύμφωνον παιδίαν, καὶ οὕτως ἐπιτείνει τὴν αἴσθησιν τῆς ζωῆς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παρατηροῦντος (ΛΕ').

ΛΖ'. Τὸ μέγιστον τοῦ κάλλους, ἀφ' ὅσα ἐμπορεῖ νὰ στοχασθῇ ὁ Λόγος, γίνεται ἐποπτὸν, εἴαν μὲν ἡ φαντασία πλάσῃ εἰκόνα μερικουτέρας πράγματος σύμφωνου μὲ τὴν ἰδέαν ἐκείνην, καὶ ὀνομαζομένην ἰδανικὸν κάλλος· ἢ δὲ παραστατικὴ δύναμις προσαρμόσῃ τὴν εἰκόνα ταύτην εἰς ὁποιαδήποτε ἐξωτερικὴν ὕλην. Διὰ τοῦτο ἡ ἰδανικὴ καλλονὴ πρέπει νὰ εὑρίσκεται εἰς ἀντικείμενον διωρισμένου εἶδους· ἡ φαντασία λοιπὸν ἐμπορεῖ νὰ πλάσῃ ἰδανικὰ μόνον τοιούτων πραγμάτων, τῶν ὁποίων ἡ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα παντοδαπότης ἐμπορεῖ νὰ ἀναχθῇ εἰς ἓν γενικὸν εἶδος ὡς εἰς ἐποπτείας κανόνα· ἀπ' ὅλα δὲ τὰ εἶδη καὶ τὰς μορφὰς τῶν ἐμπειρικῶν ἀντικειμένων ἐμφάνιζται εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἡ ἀνθρώπου μορφή ἢ ἐπιτηδειατὰ εἰς σχηματισμὸν καὶ παράστασιν τοῦ ἰδανικοῦ κάλλους· καὶ ὅ,τι μὲν πλάττει ἡ φαντασία ὀνομάζεται ἀρχέτυπον· ὅ,τι δὲ κατασκευάζει ἡ παράστασις, ἔκτυπον· ἀλλὰ καὶ ὁ σχηματισμὸς καὶ ἡ παράστασις εἶναι πράγματα τεχνικά· διότι εἰς τὴν φύσιν ἰδανικὸν οὐδὲν εὑρίσκεται.

ΛΗ'. Δεν ἔμπορεῖ λοιπὸν νὰ γείνη ἀρχέτυπον καλοῦ οἴκου, καλῆς πεθερίας, καλοῦ φυτοῦ, καλοῦ ζώου· διότι τὸ ἀρχέτυπον πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται εἰς ὅλα τὰ περιστατόμενα καλά· ἀλλ' ἀρχέτυπον καλοῦ οἴκου ἔμπορεῖ νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς θεάτρον, ἢ ναὸν, ἢ γέφυραν; καὶ τοποθεσία Πῶς ποτε πρέπει νὰ παρασταθῇ διὰ νὰ εἶναι σύμφωνος μὲ τὸ ἰδανικόν; ποῖον σχῆμα πρέπει νὰ ἔχωσιν οἱ βουνοὶ, αἱ κοιλάδες, οἱ ποταμοί, τὰ δένδρα διὰ νὰ εἶναι συνωδὰ καὶ ὁμόφωνα μὲ τὸ ἰδανικόν; Ζώου καλοῦ ἰδανικόν, ἐπειδὴ καὶ ἔχει μορφήν καὶ τοῦτο διωρισμένην, ἔμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς παράστασιν ὁμοειδῶν ζώων· μ' ὅλον τοῦτο ἡ μορφή τοῦ ἀνθρώπου, ὅς τις εἶναι τὸ σκοπιμώτατον ὄν, ἔμπορεῖ ἐξαιρέτως νὰ χρησιμεύσῃ εἰς σχηματισμὸν καὶ παράστασιν τοῦ ἰδανικοῦ κάλλους.

Σημείωσις. Τὰ ἀρχέτυπα τῶν παλαιῶν τῆς Ἑλλάδος τεχνιτῶν εἶναι ἰδανικὰ ἀνθρωπίνων εἰδῶν καλλῆ· καὶ διὰ τοῦτο διετηρήθησαν ἀπὸ τὰ μεταγενέστερα σοφὰ ἔθνη ὡς μνημεῖα καὶ παραδείγματα τῆς τοῦ καλοῦ αἰσθήσεως· εἶναι ὅμως ἔκτυπα τῶν ἀρχετύπων τῆς καλλονῆς (ΛΖ). Τὰ ἔκτυπα ταῦτα ἐγίνοντο πάντοτε διάφορα κατὰ τὸ γένος καὶ τὴν ἡλικίαν καὶ τὸν χαρακτῆρα· ὁ Ἀπέλλων καὶ ἡ Ἀφροδίτη τῶν παλαιῶν ἀγαλματοποιῶν ἔμποροῦν νὰ ὀνομασθῶσιν ἀρχέτυπα καλλονῆς, εἰὰν πλησιάζωσιν, ἔσον εἶναι δυνατὸν, εἰς τὴν τελειότητα τοῦ ἀρχετύπου. Διαιρεῖται λοιπὸν ἡ ἰδανικὴ καλλονὴ εἰς ἀνδρῶς καὶ γυναικῆς, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν εἰς νέου καὶ πρεσβύτου, ἐπειδὴ ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ, ὁ νέος καὶ ὁ γέρων, ἡ οἰκοδέσποινα καὶ ἡ παρθένος δὲν ἔμποροῦν νὰ παρασταθῶσιν ἰδανικῶς καλῆ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἐδῶ εὐρίσκεται πολλὴ παντοδαπότης· καὶ εἶναι δυνατόν νὰ πλησιάζῃ τὸ ἐν ἰδανικόν εἰς τὸ ἄλλο, ὥστε τὸ ἀνδρεῖον κάλλος ἢ τὸ γυναικεῖον νὰ μετέχῃ ὅπως οὖν ἀπὸ τὸ γυναικεῖον ἢ ἀνδρεῖον· ἡ δὲ ἀνεπαίσθητος αὕτη σύγκρασις καὶ ἀνάμιξις εὐρίσκεται θαυμασίως, εἰὰν παραβληθῶσιν τὰ εἶδη τοῦ Διὸς, τοῦ Ἀπέλλωνος, τοῦ Ἄρειος, τοῦ Ἑρμοῦ, τοῦ Βάχχου, πρὸς τὰ εἶδη τῆς Ἥρας, τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς Ἀρτέμιδος, τῆς Ἀφροδίτης, τῆς Ἥβης κτλ. Διότι τῶν παλαιῶν ἡ τέχνη ἐβροθιέτο καὶ τρόποντινα ἠναγκάζετο ἀπὸ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν μυθολογίαν νὰ σχηματίσῃ τὸ ἰδανικὸν κάλλος, ἐπειδὴ ἡ σωματικὴ λατρεία ἀπύτει καὶ σωματικὴν παράστασιν τῶν νομιζομένων θεῶν. Ἀλλὰ καὶ ἀφ' οὗ ἔπαυσεν ἡ μυθολογία, δύναται πάλιν

ὁ Λόγος καὶ ἡ φαντασία τοῦ ἀνθρώπου νὰ πλάσῃ νέα ἰδανικά. Διότι ἢ μὲν ἰδανικὴ καλλονὴ εἶναι ἀπόλυτος καὶ ἄπειρος, ἢ δὲ ἐμπειρικὴ ὡς πεπερασμένη ποτὲ δὲν δύναται νὰ τὴν φθάσῃ. Διὰ τοῦτο εἶναι καὶ μάταιον νὰ ζητῶμεν τὸ ἰδανικὸν εἰς τὴν φύσιν. Ὡς εἰς τὴν φύσιν ἐπικρατοῦσα πλαστικὴ δύναμις (Μεταφ. ΡΟΗ) γεννᾷ καλῶς ἐσχηματισμένα κῆποτε σῶματα· ἀλλὰ τὸ φυσικὸν καὶ μερικὸν καλὸν ποτὲ δὲν ἐμπερεῖ νὰ ἐπιπέσῃ τὴν ἰδανικὴν ἐκείνην καλλονὴν, τὴν ἔποιον προσπαθεῖ νὰ καλλιστοποιήσῃ ἢ εἰς τοῦτο ἀπαύστως ἀσχολουμένη τέχνη. Διὰ αὐτὸ τοῦτο δὲν δύναμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἡ τέχνη ὀνειδεύεται τὸ ἰδανικὸν κάλλος ἀπὸ τῆς φύσεως, ἢ τὸ συνδέεται κατὰ φιλήν αὐτῆς φύσεως μιμητικῶς μὲν τὸ εἶδος γενικῶς ὀνειδεύεται ἢ τέχνη ἀπὸ τῆς φύσεως· αὐτὸ δὲ τὸ ἰδανικὸν σχηματίζει ἡ φαντασία τοῦ τεχνίτου ἐλευθέρως, χωρὶς νὰ συνδέτῃ ἐλευθέρως τοὺς μερικοὺς χαρακτῆρας τοῦ ἀπὸ μερικὰ τῆς φύσεως ἔργα. Ἐντεῦθεν ἐμποροῦμεν νὰ διορίσωμεν εὐκόλως τὴν τοῦ ἰδανικοῦ κάλλους πρὸς τὸ φυσικὸν διαφοράν· διότι τοῦτο μὲν φαίνεται εἰς μερικὰ τῆς φύσεως ἔργα μὲ τὸν ἐμπειρικοῦς τῶν περιορισμοῖς· ἐκεῖνο δὲ ἀγωνίζεται ἡ τέχνη νὰ εἴρῃ ὡς ἀπόλυτον, τὸ ἔποιον δὲν ἐμπερεῖ νὰ φθάσῃ μὲ κῆν ἐν ἀπὸ τὰ μερικὰ τῆς γεννήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Περὶ τῆς τοῦ καλοῦ ἁρμονίας.

ΛΘ΄.

Ἐπειδὴ τὸ κάλλος βάλλει τὰς ψυχικὰς τοῦ παρατηρητοῦ δυνάμεις εἰς ἁρμονικὴν τινὰ ἐνέργειαν (ΛΣ΄)· ἐξ ἅπαντος πρέπει καὶ αὐτὸ νὰ εἶναι ἁρμονικόν τι, ἢ νὰ τοῦ ἀποδιδῆ ὁ νοῦς μας κῆποιαν ἐκ τοῦ ἀντικειμένου ἁρμονίαν. Εἶναι δὲ αὐτῆ, ἂν τὰ μέρη ἔχῃ πρὸς τὸ ὅλον ὠρισμένον τινὰ λόγον· καὶ ὅπου τοῦτο ἐμφιλοχωρεῖ, ἡ ἁρμονία ὀνομάζεται κυρίως συμμετρία. Ἐκ τούτου δὲ γίνεται φανερόν, Διὰ τὴν εἰς τὰς ζωγραφικὰς καὶ πλαστικὰς τέχνας καὶ εἰς τὴν τεκτονικὴν αἰετῆ-